

Gud straffe mig ei for min hofmod, sagde Jyden, da fich et par nye träschor

En samling molbohistorier og andre danske anekdoter
nedskrevet omkring 1750 av en norsk teolog

Af Oddvar Vassstveit

Hans Barhows opptegnelser reddet av sensuren

16. mai 1754 døde den 50 år gamle norske teologen *Hans Barhow* på sitt usle rom i Dybensgade i København. Sykdom, fattigdom og drikkfeldighet, men også boklige studier og utenlandsreiser hadde preget tilværelsen hans. Mesteparten av sitt voksne liv hadde han visstnok livnært seg som huslærer i København og som reiseledsager i utlandet for bedrestilte ungdommer. Noe geistlig embede hadde han aldri innehatt, og det eneste av verdi han etterlot seg, var en samling håndskrevne opptegnelser.

Side etter side med referater av samtidens trykte faglitteratur innen filosofi, geografi, historie, medisin, naturvitenskap, alkymi og teologi på flere språk hadde han møysommelig skrevet inn i sine notatbøker med nesten uleselig liten og slurvete skrift. For det meste uordnede og usystematiske ekserpter av forholdsvis liten interesse for ettertiden.

Men myndighetene må ha fått mistanke om at Barhows papirer også kunne inneholde mer anstøtelige opptegnelser. Straks han var død, ble boet forseglet og en undersøkelseskommisjon nedsatt til å gå igjennom papirene hans. I det dansk-norske eneveldet der sensur var en selvfølgelig del av det politiske systemet, og der kongehuset ikke tålte offentlig kritikk av noe slag, var det ikke risikofritt å være så løsmunnet som den norske teologen hadde vært.

Astronomen *Christian Horrebow* (1718-76) og teologiprofessoren *Johan Christian Kall* (1714-75) brukte 2 år på å gjennomlese papirene og kom omsider til den konklusjon at de burde inndras for *Cassation*, altså for tilintetgjørelse. Spesielt har nok de to professorene hatt oppmerksomheten rettet mot sladderhistorier om de kongelige og andre høytstående personer, men også kritikk mot det eneveldige styret var på denne tiden utålelig og derfor i sensurens søkelys.

Det sensorene fant, var noen løse blad med livserindringer som bl.a. inneholdt ufordelaktige historier om navngitte personer. Et og annet fornærmelig ble også funnet i en samling opptegnelser om beboerne i en bydel i København, mens en hel skrivebok viste seg å være fylt med til dels kritiske notater om Norges situasjon. Dessuten, spredt innimellom alt det øvrige materialet, et helt arsenal av anekdoter som ofte gikk både kongeliges og andre navngitte personers ære for nær.

Men i stedet for å bli brent ble opptegnelsene henlagt i det danske Rigsarkivs *Fællesafdeling III, 20*, der hele materialet bortsett fra skriveboken med opptegnelser om Norge fremdeles er bevart. Vi kan trygt gå ut fra at Hans Barhows skrivebøker ville ha vært tapt for alltid om de ikke var blitt inndratt av sensuren. I Rigsarkivet ble de liggende ganske upåaktet inntil opptegnelsene om København og deler av livserindringene ble utgitt i 1920 under tittelen *Københavns Veiviser 1748*.

I denne artikkelen er det anekdotematerialet som skal trekkes fram i lyset. Samlet utgjør det et språklig og folkloristisk kildemateriale av betydelig kulturhistorisk verdi, et lite tverrsnitt gjennom det tidlige 1700-talls »folkemunne«.

Muntlig tradisjonsbærer?

Et karakteristisk trekk ved Hans Barhows oppskrifter er at anekdoteopptegnelsene sett under ett har fått en utpreget muntlig form. Dialog eller enkeltstående replikker forekommer ofte og er i mange av historiene forsøksvis gjengitt på dialekt. Fortelleren har ikke lagt den aller minste brett på litterær stil og grammatikalsk korrekthet. Skilletegn mangler ofte helt, og svært ofte får vi historiene i en slags telegramstil. Denne ubearbejdede og helt ulitterære formen tyder på at historiene er blitt notert ned i all hast mens de enda satt friskt i erindringen, kanskje umiddelbart etter at nedskriveren hadde hørt dem fortalt. Siden utgivelse i trykken av et materiale som dette var helt utenkelig på den tiden Barhow levde, må vi anta at hensikten har vært å notere ned det nødvendige av historienes substans som råstoff for en senere muntlig framføring. Det vi har for oss, er derfor etter alt å dømme en muntlig tradisjonsbærers repertoar nedskrevet av ham selv i en form som lar oss ane hvordan han selv hadde fått historiene overlevert.

Tematisk omfatter grunnlagsmaterialet tilnærmet alt som verserte på

»folkemunne« innenfor anekdotesjangeren. Av spesiell interesse er de mange historiene fra den norske og danske landsbygden, men ellers møter vi hoffsladder og historier fra adelige og borgerlige miljøer, universitetsanekdoter med poeng på latin, og ikke minst en rekke historier om prester, biskopper og andre øvrighetspersoner. Flere av de anekdotene som bærer tydeligst preg av folkelig fortellertradisjon, har kjente variantversjoner i det store materialet som senere tiders folkeminnesamlere har skrevet ned, tildels med de samme replikkene som poengbærere. Enkelte av dem finner vi også igjen, men i mer utpenslet språkdrakt, allerede i de trykte anekdotesamlinger som var populære på slutten av 1700-tallet, f.eks. *Vademecum til Tidsfordriv* utgitt i København i 1781-83.

Bemerkelsesverdig i det danske materialet er samlingen av jydchistorier der poengene gjerne ligger i replikker som nedskriveren forsøksvis gjengir på jysk bondespråk. Disse historiene har Barhow festet til papiret minst 25-30 år før det første lille knippe av molbohistorier kom på trykk (Mangor 1774). Vi møter enkelte varianter av de senere så velkjente historiene, men også flere som ikke er funnet i noen av de trykte samlingene.

Utvalgskriterier

Det utvalg som her presenteres, er for en del bestemt av hva som har latt seg avskrive med noenlunde sikkerhet. En rekke av tekstene måtte utelates fordi de er skrevet med en så slurvete hånd og så smått at det selv med sterk lupe ikke lot seg gjøre å lese dem tilnærmelsesvis fullstendig. Den ofte skissemessige og ufullstendige gjengivelsen har også i en del tilfeller mørklagt anekdotens poeng.

Barc materiale som faller inn under anekdotekategorien er tatt med og først og fremst slikt som kan knyttes til Danmark. Kongeanekdoter som synes å bære preg av et liv på folkemunne innen Barhow skrev dem ned, er inkludert i utvalget, men de mange historiene om utenlandske fyrster og deres hoff er utelatt, likeledes historier gjengitt helt eller delvis på andre språk. Den norske delen av materialet er publisert med en mer utførlig innledning i tidsskriftet *Maal & Minne* (Nr. 2, 1999).

En skarp skillelinje mellom norske og danske anekdoter har det ikke vært mulig å trekke. I enkelte av anekdotene i det utvalget som presenteres nedenfor, vil man finne typisk norske dialektinnslag, som *Kjørckie*

(nr. 14), *rypsteggen* (nr. 10), *apa* (nr. 30). Typisk norske tiltaleformer som *du* og *dei* brukes bl.a. overfor kongesønnen Gyldenløve i nr. 30. Det kan være gjenfortellerens norske talespråk som av og til har smittet over på replikkene han søker å gjengi, men vi kan heller ikke se bort fra at han kan ha hatt norsk hjemmelsmann selv når innholdsmessige kriterier plasserer anekdoten i Danmark. I ett tilfelle (nr. 30) finner vi såpass klare norske språkinnslag og samtidig så ubestemt stedstilknytning at det kan diskuteres om historien ikke heller burde vært definert som norsk.

Gjengivelsen av tekstene

De fire notatbøkene som inneholder anekdotemateriale, har ikke paginering som kan brukes ved sidehenvisninger. Dels mangler den helt, dels er den usammenhengende og dels uleselig. For å kunne henvise entydig til hvor i tekstmaterialet de forskjellige anekdoter finnes, er et kopisett laget med egen paginering. Alle sidehenvisninger viser til kopiene og har originalenes bindbetegnelse i tillegg til sidetallet (f.eks. G/188). Tre av bindene ble merket av sensorene med henholdsvis *D*, *E* og *F*. Det fjerde var så tetskrevet også utenpå permen at de ikke fant noen plass for bindbetegnelsen. I kopisettet er dette gitt betegnelsen *G*. De aller fleste anekdotene i dette danske utvalget er funnet i bind *G*.

Kopiene er tatt opp som manuskript i Håndskriftsamlingen ved Nasjonalbiblioteket Oslo (Ms.fol. 4195). Om man skal finne ønsket side i det upaginerte originalmaterialet i Rigsarkivet, må man telle møysommelig blad for blad forfra i bindene.

Ortografi, forkortelser. Ofte er skriften så uleselig at det ikke lar seg gjøre å skille den ene bokstav fra den annen. Hakeparentes om den foreslåtte lese måte, eventuelt også med spørsmålsteget, markerer da usikkerheten. I denne sammenheng bør det nevnes at Barhows forsøk på å gjengi replikker i en tilnærmet autentisk jysk språkdrakt har representert en spesiell utfordring under avskrivningen. Vanskelig håndskrift, uforutsigbar ortografi og bruk av dialektord utgjør en problemfylt kombinasjon. Og med både nedskriver og avskriver fra Norge må det antas at misforståelser har sneket seg inn.

En ortografisk særegenhet i originalmaterialet er at lang *m* aldri markeres, verken ved dobbeltskriving eller ved strek over. Når en *m* fra Bar-

hows hånd er erstattet med *mm* i de gjengitte tekstene, markeres dette ikke.

Noen faste forkortelser forekommer i Barhows håndskrift. Helt gjennomført er *f* med betydningen *for*, også inne i ord. Det personlige pronomen *hand* skrives gjennomført *hd*, og endelsen *-lig* som regel bare med en *l*. En gotisk lang *s* med en nedadgående forkortningsmarkering er gjennomgående brukt for *som*, og *p* for *paa*. Ingen av disse forkortelsene er avmerket i den trykte teksten. Ellers forekommer mange mer tilfeldige og ikke så konsekvent gjennomførte forkortelser der tolkningene kan være mer usikre. Disse er markert med hakeparentes om den foreslåtte lese måten der det kan være tvil, ellers ikke.

Tegnsetting. I Barhows original finner vi praktisk talt aldri punktum med etterfølgende stor forbokstav. Komma og tankestrek brukes uten konsekvens, men ofte mangler skilletegnene helt. For å lette tilgjengeligheten er en forsiktig bruk av punktum og komma innført. Derved risikeres riktignok at avskriverens eventuelle misforståelser av de syntaktiske sammenhenger forvansker teksten, men til gjengjeld oppnås at materialet kan presenteres i en forholdsvis lett tilgjengelig form.

Utfylling av ufullstendige setninger. Som nevnt ovenfor er mange av anekdotene nedskrevet i en slags telegramstil. Ofte mangler setningene et verb, andre ganger kan det være subjektet som er utelatt, undertiden begge deler eller helt andre setningsledd. Som regel vil leseren likevel forholdsvis lett forstå meningen, og siden dette er et stilelement som bidrar til å bevare det muntlige preget, er det som regel ikke gjort noe forsøk på å lette lesningen ved å rekonstruere setninger. Bare i noen ganske få tilfeller har det vært ansett for riktig å tydeliggjøre meningen ved å sette inn ord som ikke finnes i forelegget. Det interpolerte ord settes da alltid i kursiv inne i hakeparentes, eventuelt også med spørsmålsteget etter.

I kommentarene til 12 av anekdotene er det sitert eller henvist til varianter funnet i samlinger utgitt av senere tiders norske og danske folkeminnesamlere. Flere kunne utvilsomt finnes ved grundigere undersøkelser, men med grunnlag i disse tolv eksemplene kan vi hevde at det materialet som her trekkes fram i lyset, har sitt utspring i en ekte folkelig fortellertradisjon. De viser også at den mislykte teologen som skrev historiene ned, selv kan ha vært et ledd i den lange muntlige overleveringsrekken

som med sine utallige gjenfortellinger videreførte tradisjonen fra generasjon til generasjon.

Siden vår forteller levde sitt voksne liv i København når han ikke reiste i utlandet, er det god grunn til å tro at det først og fremst er der han har funnet sitt stoff og sitt publikum. Det er derfor hovedstadens vulgærkultur han har gitt oss et lite glimt inn i.

* * *

1. (G/23)

En heel hob Jyder kom til en stor bred elv, som de saac ingen kands at komme over. Omsider fant de paa, at som der stod et stort træ ved elvebredden, de da skulle bøye det over elven, hvorpaa en klev først ovenop i toppen og holte sig i en gren. Alle de andre skulle holde sig i hinandens fod alt nedigiennem træet. Da nu alt dette var bestilt, raaber den øverste ned til de andre, Ja karle er vi her nu alle sammen. Ia vi er falil, svarede de. Lager jer nu til da, nu vil a te aa spøt i min näve. Men da han slap henderne fra træet, drat heele klyngen og bisvärmen af Jyderne ned i elven.

Jfr. molbohistorien *Det tørstige træ* (Mangor 1780, nr. 7 og mange senere utg.). En avvikende variant med samme sluttpoeng i *Vademecum til Tidsfordriv*. Kbh. 1781, nr. 113 (*Abderiternes Skovningsmaade*). Varianter også i Norge, jfr. Ø. Hodne: *The types of the Norwegian Folktale*. 1984. s. 230.

2. (G/23)

En Jydedreng blev spurt af bispen paa visitats, hvad hedde Moses far, hvorpaa hand svarede, a ska ram hin falil. Ja det var ret, sagde bispen, han hedde Amram.

Jfr. E. Tang Kristensen II, nr. 403. *Disput med Bispen*. En Havbo var sejlende til Ålborg med en ladning fisk, men kunde ikke sælge dem. Så hørte han, at der var sådan en rig bisp i Ålborg, og så går han op til ham og får ham i tale. Ja, han vilde slå et væddemål med ham. Han vilde sætte hans ladning fisk, og bispen skulde sætte 100 daler. De skulde så give hverandre et spørgsmål, og den der kunde svare bedst, havde vundet væddemålet. Bispen spurgte, hvad Moses fader hed. Havboen svarede: »ja, æ wel ramm ed om æ kan«. – »Det var ret, han hed Amram«.

En annen variant i *Vademecum til Tidsfordriv* 1781, nr. 220.

3. (G/23)

En anden ditto blev af bispen spurt, hvad Esthers mand hedde. Hand svarede, A sveder falil. Ja det var ret, sagde bispen, han hedde Asverus.

4. (G/23)

En Jyde klädt paa sig varmeste sommerdag alle sine kläder. Blev spurt, hvorfor, og svarede, det gjør a for a ska hol varmen ud med kläerne biste falil.

5. (G/23)

En Jyde skulle hänges og hisses op i galgen, men bøddelen kunde iche faae noget ret tag i ham, og derfor sagde, vil du op, din hund. Da svarede Jyden, hvorfor skul a int vil op falil.

6. (G/23)

Gud straffe mig ei for min hofmod, sagde Jyden, da fich et par nye träskor.

7. (G/23)

Jyderne kom til Kong Xtian IV og begiärede hand vilde ophäve den forordning om banden. De vilde have sin eed fri. Kongen spurte hvad de supplicerede om (eftersom de havde glemt deres suplique i Callundborg). De sagde at Drolen maatte rive og splide dem.

Bakgrunnen for anekdoten er Christian IV's »*Forordning om Sværgen og Helligbrøde*« av 20. nov. 1623, gjentatt i den samme kongens store Recess fra 1643, hvor det bl.a. heter: »Oc til des mere afskye skulle borgemestere oc raad udi kjøbstederne lade sette gabestocke paa torfvene oc nogle andre steder, hvor udi byesvenne skulle strengeligen være befalede at sette dem udi, som offentlig med sveren oc banden lade sig høre, oc da gifve dend, som vorder indsæt, byesvennen 4 sk., før hand igien udladis«.

8. (G/23)

Jydene kjøbte sig en liden baad, kalte den Skibunge, meente den skulle voxte til et stort orlogsskib.

Jfr. molbohistorien »*Skibets Unge*« (Mangor 1780, nr. 15). Varianter også kjent fra Norge, se f.eks. *Norsk eventyrbibliotek*, B. 4, Oslo 1972, s. 41 og Halldor O. Opedal: *Makter og Menneske. Folkeminne ifrå Hardanger*, s. 149.

9. (G/23)

En sverm bier kom efter en Jyde, dävelen kan i eki brug raison, en om een. Møtte dem siden paa broen, vil du gaee broen saa vil a gaa elven, vil du gaa elven saa maa a gaa broen.

Jfr. E. Tang Kristensen I. Nr. 200-202. Varianter av historien om en Fynbo som ble lurt til å tro at en sverm bier egentlig var jyder. Alle avviker fra den foreliggende versjonen, men nr. 200 og 202 har som poeng at fynboen ikke tør gå over en bro der han møter biene. 201 har følgende avslutning: »... Så bliver de arrige og flyver om ham og stikke. »Ikke så mange på en gang«, siger han så, »men maend for maend, så må I nok komme an«.

10. (G/23)

En Jyde hørte en natugle raabe kuhu kuhu. Hand gich der forbi, og bar nogle oxehude, sagde, nei saa gu' är de intc, de er oxehuder alle samen. En anden hørte rypen og rypstäggen raabe kor æ'n, koræ'n – takaren, takaren. Sagde at saa mange i skoven der var efter ham.

Rypstäggen – hannfuglen av rype. Ikke brukt i jyske dialekter. Visstnok bare i Norge. Jfr. *Norsk eventyrbibliotek*. Band 3. *Eventyr frå Trøndelag*, s. 177: »(Mannen som skulle av stad og skyte orrfugl)... Når han kjem no på skogen, så legg han seg i barhytta og ventar til orrfuglen begynner å leike på myra. Og da begynner all fuglen å vekkjast. Så kjem rypa og. Så begynner rypa å rope, slik som rypa gjer: Ta karen! Ta karen!«.

11. (G/23)

Jyden saa skyggen af skibet, meente at skibet selv.

12. (G/23)

Jyden bad skræderen syc en kaaberplade paa hiærtet. Syede paa rompen [*isteden*]. Sagde see hvor lige vidste det, da han blef skut, da sprang over gierde.

Jfr. E. Tang Kristensen II, Nr. 551. *Pladen for hjærtet*. En karl, der var bleven tagen til soldat, gik hen til en skrædder for at få ham til at sy sig en plade af jern fast på den indvendige side af soldater-tøjet lige for hjærtet, da han sådan mente at kunne værgе sig for at blive skudt, når han kom ud mod fjenden. Men skrædderen syede pladen fast i bugserne lige for hans ende. Han kom så i krig, men vendte straks ryggen til og løb alt hvad han kunde. Da ramte en kugle ham lige midt på det sted, hvor pladen sad indenfor, og den tog skraldet af. Da sagde han: »Gud velsigne skrædderen, han vidste dog bedst, hvor mit hjærte sad«.

13. (G/35)

Soldat, nylig fra Jylland, stod paa volden. – K[on]gen til ham, spurte hvor stod til, hvad syntes om dette levnet. Aa falil – V[or] H[erre] gi os fred, saa skal a tien kongen baade med lif og blod.

14. (G/59)

En bunde kom ind paa Borchens Collegium, spurte efter en student. Førte ham op til auditorium og skuede ham ind iblant studenterne (da var just disputatz). Her er jo æ kiørckie her –

Borchs Collegium – fribolig ved Universitetet i Kbh. for 16 studenter.

15. (G/66)

En rig Jyde var op til attestats. Fich til qvæstion, hvem var Melchise-decks får. A ved int, falil, men min sengecamerat hand veed det, hand skal gi beskien derom. Dette om formiddagen. Ja, spør ham da, sa profess[oren]. Efter middag kom hand op, da consulert sin contubernal, som raadde at tâ penge. Hand to punge, i hver 100 rixdaler. Kom op. Nu veed hvem var(?). See der er hans får og der hans môr. Nu det er nogle vel-skabte kiønne børn.

Attestas – teologisk embedseksamen.

Consulere – konsulere = søke råd, veiledning hos (ODS)

Melkisedek (hebr.). Nevnes bl.a. i 1. Mosebok.

16. (G/66)

En kone bar et barn, huste ei nafnet. Prästen nefnte mange, endelig: saa

lad ham da hede efter vor dages Evangelium. Hvordan det? Nicodemus. Hvad var det for en kal. Det var en som kom til V[or] H[erre] om natten. Nei saa M[in] S[äl?] ska han inte. Blir hand en ärlig kaal, saa kommer hand nock om dagen.

Jfr. E. Tang Kristensen II. Nr. 324 ff. En række historier om barndåp der den som bærer barnet ikke husker navnet. Ingen har helt samme poeng som den her gjengitte.

17. (E/120)

En lübecker kom til Jylland, den karl som kiørte ham, naar spurt hvad skulle have, sagde saa meget. Da gaf lübeckeren ham altid dobbelt efter lübsk regning. Det houede kalen. De kom forbi en galge. Der hengte to tyver. Da sagde kudsken, der henger en tyv lybsk. Nei sagde lübeckeren, det er kun om penge mand siger saa.

18. (G/66)

Läs sa prästen te bundedrengen, i J[esu] nafn gaar vi til bords. Nei vi har ei bord, spiser paa en kiste.

19. (G/109)

Jyden: før skal a doe som en ärlig Kaal før a ska æde mei ihiel.

20. (G/112)

En skipper tog polstjernens høyde med gradstochen. En Jyde saa det, spurte hvad hand skyde efter. I det samme falt en stierne. Ja saa min säl ramte han den.

Jfr. E. Tang Kristensen II. Nr. 102. *Stjærneskuddet*. En rekrut, som første gang stod skiltvagt tæt ved et observatorium, blev meget forundret over om aftenen at se, at man øverst på tårnet, som det syntes ham, med en bøsse sigtede efter stjærnerne. »Hvad mon de narre står og skyder efter stjærnerne for«? I det samme falt et stjærneskud. »Jo gu traf han den«, råbte soldaten. (Flere andre steder)

21. (G/50)

I Jylland. Nogle graver i en høj efter en skat, som en drage forvarte. Nu maa de ei tale ellers bort. Dragen sträver at faae dem dertil. Presenter-te(?) en byc när ved s[om] stod i lys lue. De gjorde tegn, en derhen, ry-

stede paa hovedet at var intet. Til siste presenterte sig som en hanc[?] som gich i støvell[?] og lod en stor fiert gaac. En [ud]brød no har a aldrig hørt een slaac en fiært.

Varianter av dette sagnet er gjengitt av. J.M. Thiele i *Danmarks Folkesagn* B.I 282f. *Skatten på Glæsborg mark* og s. 284. *Skatten i Daugbjerg Dås*. Begge har en brennende by som et viktig innslag. Det var en vanlig oppfatning i folketroen at ingen måtte snakke når man grov etter en skatt.

22. (G/145)

En soldat kom hjem til Jylland her fra Kiøbenhafn. Sagde at mand kunde tå hvad mand vilde, naar mand vidste kun en ting. Hvad det var? De bad ham lenge. Endelig: naar mand siger: med permiss saa kand a saa[?] Gud ta den, om een stod for kongens nees.

23. (G/113)

En bilte sig at død. Mand lod anrette begravelse, og det gich lystig til. Den døde spurte: spiser de og i himlen? Ja. Saa faar jeg have noget med.

24. (G/115)

Jyder og horeunger har best lyche.

25. (G/1)

Da den haarde vinter her, skulle en bunde kiøre til Kiøbenhafn. Hafde en liden søn med som af kuld blef død paa vognen. Bunden rufsede paa ham, men død. Tencte, hvad skal du slæbe ham til byen efter. Gravede ham da paa veien ned i sneen og ville tage igien en revenant. Da tilbage, fant ham ej igien. Foer til neste bye, fortalte dem det. Da sad drengen i kackelovnskrogen og varmede sig.

26. (G/59)

Bønder her i landet ville have deres afdøde präst afskildret. Fich en maler, de sagde huordan. Da nu giort, da besictede det en som fornem. Sagde: det er saa ligt i kalotten, kraven, skägget, men aansigte er slet inte ligt.

27. (G/113)

En dreng lagde sig under et trác i skyggen. Hosbonden kom. Sagde, din lade tyv, ei värd at solen skinner paa dig. Derfor og lagt mig her.

28. (G/106)

En siällandsk bunde om Bornemans skiäg: hand har et skiäg, at naar hand staar paa Wallbyeback, saa sticker hand skiägget ind ad døren paa consistorium.

Henrik Bornemann (1646-1710), biskop. Han var kjent for sitt lange hvite skjegg som han pleiet med stor omhu. Når han var på reise, bar han det i en sort eller rød fløyelspung.

29. (E/206)

Historie om de to piger, som Xst nat gich ud for at see deres kiäreste i vand. Aftalte at ei see i højden, ei tilbage, intet tale. – En bundedreng som gierne gad have en af dem, hørte det. Gich forud og satte sig op i et træ som hængte ud over vandet. Natten var hell. Da [de] kigede deri, vilde hand vise sit ansigt ret tydelig. Krøb frem paa en gren som for svag. Den brast og hand i vandet. De forskreckede, løb vech, og begge syge. En døde af dem.

30. (G/48)

Gyldenlew. – Bunde kom. Du kiender mei vel, får. Nei hvor skulle jeg kiende dei. Ja far, du æ lisom apa, alle kiender apa, men hu kiänne ingen.

Gyldenlew – antagelig Gyldenløve. Navnet ble gitt til 4 av de oldenburgske kongers uekte sønner. Christian IV's sønn Ulrik Frederik Gyldenløve (1638-1704) var spesielt populær i Norge, og siden anekdoten har et tydelig norsk språkpreg, er det nærliggende å gjette på ham.

31. (G/27)

En bunde sagde til en gamel frue ved navn Marsvin, – kalte hende Madam pinsvin – Nei jeg heder ei saa, jeg heder Marsvin – Ja, vidste vel I var et svin, men enten det var Marsvin eller pindsvin, det iche [vidste].

32. (G/99)

Rantzau i Brabant. Da de Jydske bundedreng gich ud, da bange naar pryglet af de andre. De klagte. Hand svarte, slaae igien din hunsvot. Aa maa a dæ, da ska hand faae ulyche.

Antagelig Johan Rantzau (1650-1708), general. Deltok med de danske hjælpetropper i Nederland under den spanske arvefølgekrig. Hunsvot = hundsvot – hånende og foraktelig personbetegnelse.

33. (G/35)

Hvor er det skeed sagde prästen til den besovne tøs. – Det skeede i Vandgangen. – Ja det veed jeg vel din taske, sagde prästen. – Pigen undrede derover.

34. (G/66)

Viis en städ ved Ringsted at saasnart en død, da strax ringe. En nye präst ville ei tilsta[a] det. Den fornemste bundes kone døde. Hand ville ha' kirchenøglene. Nei. Prästen biede at begiere ligprächen. Nei. Spurte da hvorfor ei. Nei, naar jeg enti kunde faac ringt for hende da siäla foer te himelen, saa vil jeg heller ingen ligprächen hä.

35. (G/69)

En präst spiste paa en herregaard. Skulle äde kaal, som var meget heed, bränte sig saa hand slog en fiärt. Sagde: O du, det var vel du slap ud, alle de andre bränte inde/ blef indebränt.

Jfr. *Vademecum til Tidsfordriv* Kbh. 1781, s. 77f: En gammel Präst, som var vant til de gamle Sæder, havde for Skik, naar han om Søndagen spiste ved Herskabets Bord, saasnart Suppen var indbragt, førend den blev forelagt, at jage sin Skee lige op i Fadet. Dette fandt man uanstændigt, og besluttede, derfor at spille Prästen et Puds. Man lod engang bringe Suppen ganske gloende paa Bordet. Prästen greb sig en ganske varm Skeefuld, hvormed han brendte sig i Ganen saaledes, at den Tvang med hvilken han vilde skiule sin Smerte, udbrød lydeligen fra den modsatte Side. De nærværende brast i Latter. Men Prästen beholdt dog sit kolde Blod, og sagde alene: Ja, Du slap vel; men de andre fik en Ulykke, som maatte lade sig indebrende.

36. (G/145)

En präst i Hunderup: Patronen spurte huorfor ei bad for ham. Jo, hver dag naar Fader vor, for naar jeg kommer til dit: frie os fra den onde, da for jer.

37. (G/116)

I Jylland en herremand meget for at jage. En bededag stod prästen paa prächestolen og herremanden jagede. Hans jagt falt lige for kirchen, saa haren og hunden kom ind i kirchen, herremanden efter. Smelte løs med geværet og traf Haren. Da robte prästen: den er min, skutt paa min grund. Derpaa slog hand og slengte til ham[?], sagde: der har du den da. Og da, hu hey udaf kirchen igjen.

38. (G/163)

Et compagnie ryttere slaaet ihjel mod Türcken, capteinen og. Skulle da marchere til him[mels?]. Kom for porten, der spatzerde een udenfor. Spurte, hvor vil I hen. Ind i himmelen. Der kommer I inte ind. Jeg er paven af Rom og har gaaet her udenfor i 7 aar, og har ei kunde[t?] kommet. Hvor vil I da. De banchede paa. Werda sagde St Per. Det er lutherske. Hvor mange. Her er Jeg med mit compagnie. Ja la mei faa Jer rulle, at see efter, at ingen kommer ind uden I. Der har I min rulle. Paven hvidskede til ham, O see I kand skaffe mei ind med. Jeg vil see til, sagde capteinen. St Per raabte dem da op. Da nu ingen flere var tilbage end paven, siger St Per, hvem er den. O det er profossen, hand staar iche paa rullen. Dermed kom hand ind med.

Profoss – befalingsmann i armeer på krigsfot som sørget for å opprettholde disiplin og iverksette straffer. Også brukt om bøddel.

39. (G/65)

En gammel ivrig präst satte en tøs skrifte, kunde ei faae hende til at græde. Slog hende med sin stok, sagde Moscs fich stenklippen til at give vand, skulle jeg da iche faac dig til at gjøre det samme. Derpaa græd hun.

40. (G/72)

En kom med et stort høeläs paa hodet, kunde ei see, raabte immer af veien. En student kom, gich ei af veien, men støt i skittet saa kläder besudlet. Stevnte ham. Da [fik] den anden raad af procuratoren at være stum. Dommeren spurte ham, men hand svarte ei. Da sagde studenten: Jo hand kand noch tale; thi robte af veien. Ja robte hand det, da skulle I gaaet af veien.

41. (G/67)

En student raabte til anden paa gaden, herud din canalic, saa ska du [faa] et par ørefigen. Nei, inte om du vil give mig 4re.

42. (G/119)

En bormester lod sin kone som var kiøn, skildre af, og det gandske nøgen. Da ferdig, sagde at hand vilde ei at alle see det. Om man da ei kunde gjøre en gardine eller forheng? Ja, men saa var hun ei meer at see? Det ligemeget, naar jeg kun veed hvad der sidder (sitter?) bag om.

Jfr. E. Tang Kristensen I. Nr. 32. *Hun sidder der dog*. En gang fik en *Friser* det indfald at lade sin kone afmale i legemsstørrelse. Maleren skilte sig ved portrætet til mandens tilfredshed, han betragtede det længe med synligt velbehag. Derpaa sagde han: »Stryg hende nu over med farve igjen.« – »Men hvad mener I dermed?« spurgte maleren forundret. »Jeg mener, at I skal gjøre som jeg siger, jeg ved, hun sidder der dog, enhver nar skal ikke have hende at gabe på«.

43. (G/67)

En byefogd der dømte mellem en frøcken, Jomfrue og en bundepige, hvem der skulle først dantze. – Den som best kunster. – Frøchenen pisset giennem naaløye. Det kunstigt sagde byefogden. J[om]fruen fiärtet 4 sandkorn saa eet blev tilbage liggende. Bundepien kastede to nødder op paa tärne, derefter kneppet dem med rumpen. Hende dømte byefogden for[an?]. Kiärnen fih byefogden for dommen.

44. (G/24)

En byefogd i G... dømte en dom da en skrädder havde slaaet en skomager ihjel (i byen var kun en skrädder og 2 skomagere) at omendskiønt det er alt [.....] beviisligt[?] at skrädderen har slaaet skomageren ihjel, saa dog dette uagtet, saasom her er kun en skrädder i byen og 2 skomagere, da bedre skrädderen at väre frie og en skoemager i hans städ at tages.

Jfr. Johan Herman Wessels dikt *Smeden og bageren* etter en fabel kjent fra engelsk litteratur. Wessels nærmeste forelcgg var et dikt trykt i 1777 om en smed og en skredder.

45. (G/22)

En landsdommer i Jylland (fortalte godsets cier[?] det selv) havde nogle hexer for retten. Spurte om kunde gjøre noget. Jo noget kunde de, men end ei fulllärt. Jo, hvad de kunde[?] – derpaa la hun [hodet?] ned paa gulvet, gör dei lit lystig bitfar [overstrøket: fali!]. Derpaa begynte alt det i stuen var at danse, saa [...] dantzede, og stolen landsdommeren sad paa

dandsede og. Hand bange, bad holde op – Staa nu stille bitfar. Sværgede at landsdomeren ført nu med stol og alt giennem vinduct.

46. (G/109)

Präsident Nansen spurte en der sagde at folk i maanen, er der da og skou? O ja. Hvor mange svin har I da gaaende paa den skou?

Hans Nansen (1598-1667), borgermester og magistratspresident i København, eller hans sønn med samme navn (1635-1713), som også var president i København.

47. (G/110)

En skrædder gjort et par buxer til präsidet Meller, som 3 alen til. Besictet af 2 andre skræddere, som sagde det merccelig. Ja, sagde präsideten, mand tar en skrædder, møller og en linväver og putter i en seck. Da den første som kommer ud, en tyv. Ja, sagde skrædderen, naar man tar en präsidet, borgermester og raadmand og putter i en säck, ja hvad da, sagde presidenten. Ja vil de inte krybe ud, saa kand de blive inde.

Johannes Christensen Meller (– 1724). Rådmann 1692, borgermester 1710 og magistratspresident i København 1713.

48. (G/68)

Amtmand Sciørbach med rakerdrengen som stod udenfor fra Calundborg. Kom ind min kal. Hand da ind, hilste fra sin hosbond. Hvem jer hosbond? Rakeren. Herud min Kal.

Johan Kristoffer Sciørbach, amtmann over Kalundborg, Sæbygaards og Dragsholms Amter 1707-27.

49. (G/156)

Hille Erichsdatter som havde iustitzraad From blef syg. Kalte sine folch ind. Ja, nu det sidste med mig. Har jeg gjort jer noget imod, saa om forladelse. ... Da en kudsk; nei go frue, I dører inte. Hva, dører jei inte? Nei. Hvorfor, jeg ei som andre mennesker? Nei, Fanden târ Jer levendes.

Ulrik Frederik From (1689-1758), justitiarius. Født i Christiania der han også bodde de siste 50 år av sitt liv. Justitsråd 1726. Gift med Helle Secblad som døde i Christiania i mars 1732.

50. (G/172)

En kone havde sin mand mistäncht for andre. La sig derfor syg og end[elig] død for at see hvordan hand ville anstille sig (thi hand forsi-chrede at aldrig gifte sig efter hendes død). Da hun nu laae i ligkisten, reiste hun sig og ville see. Da sprang hand hen med en knippel, was todt ist, muss todt bleiben.

Knippel – stor tykk stokk (ODS).

51. (G/109)

En Kiøbmands søn fra Amsterdam, fant en arbeidskal, en som kunde høre hvad passere i 7 Kongeriger, en som kunde skyde paa 300 mile. Skiød en [printz?] som forårsagede pest i Spanien. En løber som jern om benene [for] at ei løbe for f[as?]t, foer til Spanien. Fant en gammel mand som kunde giøre vind. De saa rariteter, blant andet deres [hoder?] som løbet kap med princessen, vant. Sad i en kroe, accorderer om penge, fih saamange som arbeidskalen bære, den mand der gjorde vind frelste dem.

for f[as?]t – antagelig fast = fort.

52. (G/27)

Ska vi iche hå music i aften. Vil I pibe i min røv, saa ska Jeg tromme paa Jer rumpe, saa har vi baade piber og paucher.

53. (G/36)

Matros som kom fra Ostindien bilte ind, at der laa saa mange cassettede og forslitte soler og maaner, lige som gamle hul, og de maaner som kast ner naar fulde, fører Holländeren hiem med sei aa giør grøn ost af.

54. (G/72)

En møller havde en ond kone. Bant hende til ovnen, tog en kat, klorede hende fra overst til nerst paa ryggen. Siden lydig.

55. (G/165)

- Saa meget du veed det Kone, du skal danse efter min pibe herefter, og Jeg vil være mand i mit huus, det siger Jeg dei.
- Aa Jei siger dei Jei igien, at det skal gaee efter [mit?] hoved. Meener du Jig har taget dei til mand din fleskefant, for Jei skal være din Sko[myk?].

– hvad er det dog iche en harm at ha saadan en kone, og hvad havde iche Arist[oteles] ret i det hand siger at en qvinde er verre end en Dievel.

Ser[?] hen til ham: – der kommer hand med sin Aristoteles. Jeg ski-der i dei aa din Aristoteles me. Ja [du] er en skøn Karl.

– En skøn karl, ja. Find mei saadan en, der saa got kand hugge brende som jeg, der veed at raisonere saa got om alt som jeg, der i [2?] aar har tient en berømt doctor og selv var kommen saa vit i doctorskabet, at jeg kunde sette een clyster[?] baade for aa bag, baade paa tvertz og langs.

– Ja du fleskefanten – som iche gjør andet end bander fra morgen til af-ten, og kand aldrig sige ja til en ting.

56. (G/140)

Kong Christian IV stod paa altanen, bageren med brød, kiellersvenden med boutelier, kochen med en steg. Spøgte og fegtede med boutelien, stegen og brødet. Kongen robte endelig: holt op børn med det spøgerie, det gaar dog ud over mig til sist.

57. (G/64)

C 4 skrev til en glarmester: Vide maa du, at stormen her i gaar nat kastet saa paa vore vinduer, at neppe et heelt, hvorfor du har ufortøvet at see ef-ter, hvad skade skeed. Hand svarte: naar den forige regning er betalt, da kommer [jeg], før ei gjøre sig umage.

C4 – Christian IV

58. (G/59)

En bunde kiørte C[hristian] 4 til Friderichsborg. I laqveikläder. Bunden sagde at nødig [have?] med disse hofsluncker at bestille, dog hvis[?] skaffe ham at see kongen, da [väre?] med. Var bange at tages op paa vei-en[?]. Da til Friderichsborg, kom ministrerne ud med hatten af. Bunden spurte hvem er nu kongen. Den med hatten paa. Da er mon sæl enten du eller jei det, thi bunden havde og hatten paa.

Hofsluncker – slunk = en (ung) opløben doven person, dagdriver (ODS). En variant er gjengitt i Thiele: *Danmarks Folkesagn* I, s. 58f. Den har også vært fortalt om den franske kong Henrik IV. (Se Emil Gigas: *Nordiske Anekdoter. I Litteratur og Historie. Studier og Essays. II. samling*. Kbh. 1899. S. 146.

59. (G/109)

Peder Wibe da var Envoyé i Stockholm drucket meget, vilde ei meer. Endelig Kongen af Danmarks skaal. – Da stak [*han*] fingeren i halsen, sagde: herop alle sammen (som før drucket), giv kongen af Danmarck rum.

Peder Vibe (-1658), diplomat og rentemester. Dansk envoyé i Stockholm 1634-1644.

60. (G/71)

Stalmesteren klagte[?] for K[ong] Xtian over en skøn hest at var en krybbebider. Skavling[?] sagde, det raad for, nemlig vende hesten med rumpen til krybben.

61. (G/140)

Kong Frederik IV fich at vide at paa ryttergodset i Jylland lod officererne i steden for hestene gaac deres køer og hestene stod paa stalden og aad tørt hør. Ville overrumple dem, men de fich [snus?] deraf. Kom kiørende paa marcken, da gich lutter heste. Sagde da til den mand som vel givet an, at vel ei sant. Hand bad ham stige af vognen, derpaa om med ham. Viste ham 10 kockasser for en hestepære. Derpaa sagde kongen: O hvad er jeg dog icke opfødt i stor ignorance.

62. (G/170)

Horrebow sagde til Kongen. Da søgte om professorat: det skulle synes underlig at tage en fra accisboen og sette til prof[essor]. – Ja, Deres Majestet, underligere at sette en mand paa accisboen, som kunde duc til professor.

Peder Horrebow (1679-1764). Ble professor i astronomi 1714 på kongens ordre til tross for motstand fra universitetet. Han havde da vært acciseskriver siden 1711.

63. (G/140)

Mand sladret for kongen at Anna Sophia hafde sat penge i Hamburger banco. Kongen vred derfor og bebreidede. Hun som uskyldig, ergrede sig ofver kongen, syntes hand gjort hende uret, saa hun skyede kongen. Conradi consulert. [... ca 25 ord mangler ...] Derpaa prechte og forligte dem.

Anna Sophia Reventlow, Frederik IVs tredje dronning (fra 1721).
Georg Johannes Conradi (1647-1747). Tysk hoffprest i Kbh. 1720-25.

64. (G/1)

Salig K[on]gen da hentede Dronningen: Da hand kom ind og saae hende, thi det var end ei afgjort at hand ville have hende, men hand ser originalen om hun behager ham. Da blef hand rød i ansigtet, talte kun lit, men trycte hendes haand. Derpaa lod hende bringe iuveler om de passede hende.

Med salig Kongen menes kanskje Christian VI (1699-1746) som må ha vært død forholdsvis kort tid før Barhow skrev ned anekdoten.

65. (G/74)

Gabel ville forsøge hvordan med Eva og Adam i paradiset. Foer over med sin maitresse paa en liden øe, hvor skov. Bad dem føre klæderne over. Havde pistol med hos sig at naar skiød, da komme igjen. Nu ingen pung med krud. Da kom et sildrende regn, icke fängekrudt, vaat. Maatte bli hele natten over, det regnede.

66. (G/115)

Mand siger i Jylland om gref Fris(?), gammel mand som har skjønt grevskab, at hand hver dag maa pidske et barn saa blod ud af rumpen. Tager sine bondebørn der til, giver dem penge derfor. Aarsagen: da paa udenlandsk reise, kom en liden dreng, tog i hans hest, [han] slog med svøben. Da hands moder som saa det, sagde: du skal aldrig leve en dag uden pidske børn.

67. (G/71)

Han [dvs. *Mickel Greve*] dømt i julestue at fiärte 10 g[an]ge. En Jomfrue deraf i saadan latter at lod en gaae. Tach, så hand, for I hialp mig den gang.

68. (G/71)

En som ei faar sine afregninger paa Holmen, sagde: i Himmerig gaar det vel til, i helvede ret til, paa jorden galt, men aldrig saa galt som i Holmens cantoer.

Litteratur

- Christensen, Arthur: *Molboenes vise Gerninger*. Kbh. 1939.
- Clausen, Julius: Cand. theol. Hans Barhow og hans Kjøbenhavns Veiviser fra 1748, i: *Historiske Meddelelser om København udgivne af Københavns Kommunalbestyrelse*. B. 7. Kbh. 1919-20.
- Gigas, Emil: Nordiske anekdoter. Et par sammenstillinger, i: *Litteratur og Historie. Studier og Essays*. II. Samling. Kbh. 1899.
- Hodne, Ørnulf: *The types of Norwegian Folktale*. Oslo 1984.
- Kristensen, Evald Tang: *Molbo- og Aggerbohistorier*. 1. og 2. samling. Viborg 1892/Århus 1903.
- Mangor, Christian Elovius: *Beretning om de vidtbekjendte Molboers vise Gjerninger og tappe Bedrivter: Dem til Ære og andre til Fornøjelse til Trykken befordret*. Viborg 1780.
- Norsk Eventyrbibliotek*. B. 4. Oslo 1972.
- Norsk eventyrbibliotek*. B. 3 Eventyr frå Trøndelag. Oslo 1970.
- Nyt Vademecum til Tidsfordriv*. Kbh. 1783.
- Opedal, Haldor O.: *Mukter og Menneske. Folkeminne ifrå Hardanger*. Oslo 1962.
- Thiele, J.M.: *Danmarks Folkesagn*. B. I-III. Kbh. 1968.
- Vademecum til Tidsfordriv*. Kbh. 1781.
- Vasstveit, Oddvar: Hans Barhow: En norsk anekdoteforteller på 1700-tallet, i: *Maal & Minne* 1999, nr. 2. Oslo 1999.
- Wessel, Johan Herman: *Samlede Digte. Udgivne af I. Levin*. Kbh. 1862 (Kommentar s. 291).